Published by K. B. Maniar, No. 61 Banganga Walkeshwar.
Printed by B. R. Ghanekar at the N. S. Press,
No. 23 Kolbhat-Lane—Bombay.

સન્નારીઓને બે બોલ.

લખનાર હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.—

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

(તા. ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૩ ને દીને સ્થપાયું)

સ્ત્રી વ્યવસ્થાપક મંડળ.

પેટ્રન.

સૌ. જમનાબાઈ નગીનદાસ સક્કઈ—પ્રમુખ.
લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ વરજીવનદાસ. ઉપપ્રમુખ.

ઉપપ્રમુખ.

સૌ. પરસનબાઈ ગોકલદાસ કહાનદાસ–પારેખ.
સૌ. જમનાબાઈ ત્રીભોવનદાસ નરોત્તમદાસ માલવી.
ગંગાસ્વરૂપ–મગનબ્હેન માણેકચંદ પાનાચંદ.

સેક્રેટરી.

સૌ. રતનબાઈ લક્ષ્મીદાસ હરિલાલ
સૌ. વેલાંબાઇ દ્વારકાદાસ ગોવર્ધનદાસ.

સભાસદ.

સૌ. લેડી પ્રેમકોરબાઇ વિઠ્ઠલદાસ દામોદર ઠાકરસી.
સૌ. ઝીણીબાઇ મનમોહનદાસ દયાળદાસ–શ્રાફ.
સૌ. મણીબાઇ પરભુદાસ લલ્લુભાઈ
સૌ. ઇચ્છાગવરી ભૂલાભાઈ જીવણજી દેસાઇ
સૌ. કળાવતી ભવાનીદાસ નારણદાસ મોતીવાળા.
સૌ. જમનાબાઈ ગોવિંદજી માધવજી.
ગં. સ્વ. મણીબાઇ. ભ. પ્રાણશંકર.
સૌ. જમનાબાઈ જેઠાભાઈ.
ગં. સ્વ. વીજળીબાઇ મણીલાલ ઠકર.

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

સભાસદોને નવા વર્ષમાં બે બોલ.

વહાલી બહેનો,

તમારા હોંશીલા મંત્રી અને મારા મિત્ર શેઠ ભવાનીદાસ નારણદાસ મોતીવાળાની ખાસ ઇચ્છાથી હું તમને નવા વર્ષની ભેટ તરીકે બે બોલ અર્પણ કરવા માગું છું, તમોએ જે એક દાયકામાં સ્તુતિપાત્ર કામ કર્યું છે તેને માટે તમને મુબારકબાદી આપું છું, અને ઇચ્છું છું કે તમે નવા વર્ષમાં દેશહિતનાં વધારે શુભ કાર્યો કરો તથા આબાદી ને સુખ–શાન્તિ ભોગવો.

અગાઉની બહાદૂર સ્ત્રીઓ.

બહેનો, તમે જાણો છો કે સીતા, દમયંતિ અને દ્રૌપદી જેવી સતીઓએ પોતાના સ્વામીઓના સંગમાં વનવાસ વેઠી અસહ્ય દુઃખ સહન કર્યાં હતાં; તમને ખબર છે કે પૂર્વે રાણીઓ પોતાના પતિઓ સાથે શીકાર કરવામાં નીડરપણે સામેલ થતી હતી; તમને માલમ છે કે સ્ત્રીઓએ હથિયાર ધારણ કરી રણજંગમાં પુરૂષને હેરત પમાડે એવાં પરાક્રમ કર્યાં હતાં; અને તમારા વાંચવા સાંભળવામાં એ પણ આવ્યું હશે કે રાણીઓ તથા બેગમોએ રાજતંત્રનું વિષમ કામ હિમ્મત અને ખંતથી તેમ ચતુરાઈથી ફતેહમંદ રીતે પાર પાડ્યું હતું; પરંતુ તમે કહેશો કે એ સૌ કરનાર રાજકરતી કોમની બૈરીઓ હતી, અને તેઓને હિમ્મત અને હોંશિયારી વારસામાં મળેલી હતી, પણ અમે ક્ષત્રીયવટ ન ધરાવનારી અબળાજાતિ શું કરી શકીએ? પુરૂષો તો કદી કહે, પણ સ્ત્રીઓ પોતેજ પોતાને અબળા એટલે બળ વગરની કહેછે ને માને છે. શું સ્ત્રીઓ ખરેખર અબળા છે એ વાત ખરી? સ્ત્રીઓ કહે છે કે બાર બૈરીએ બગલાનું જોર, એટલે બાર સ્ત્રીઓનું બળ ભેગું કરીએ તો એક બગલાના જેટલું જોર થાય એ વાત શું સાચી છે? તમે જાણોછો કે એ વાત ખોટી છે, છતાં તમે તેનો સ્વીકાર કરો છો એ નવાઈની વાત છે. સહનશીલપણું તો સ્ત્રીઓના બાપનું કહેવાય છે, એટલે ધીરજથી આપત્તિ પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ વધારે સારી રીતે સહન કરી શકે છે. એ સહનશીલપણું અથવા ધીરજને થોડી આગળ વધારીએ તો તે હિમ્મતનું રૂપ ધારણ કરે છે.

સામ્પ્રત સ્ત્રીઓની નબળાઈ.

ઘણાં સૈકાંની પરતંત્રતાને લીધે, અથવા કેવળ ઘરકામમાંજ ગુંથાઈ

રહેવાથી, કિંવા હિમ્મત બતાવવાના પ્રસંગ ન આવવાથી સ્ત્રીઓમાં એ સદ્ગુણ નહિ સરખો થઈ ગએલો દેખાય છે, એ વાત ખરી છે; તેમ સ્ત્રી જાતિ બાહુબળમાં અથવા શરીર બળમાં પુરૂષ જાતિ કરતાં કંઈક ઉતરતી પેદા થવાથી, તેના શરીરને અનેક જાતના વિશેષ ઘસારા લાગવાથી તથા તેની પૂરતી સંભાળ ન લેવાવાથી કદાચ તે પુરૂષના જેવાં પરાક્રમ કરી ન શકે; પરંતુ શું તેથી એવું પણ સાબીત થાય છે કે તેઓ કેવળ અબળાજ છે? આપણે જોઈએ છીએ કે ઘણી સ્ત્રીઓ બીકણપણું બતાવવામાં વડાઈ સમજે છે. દૂર કોઈ બંદુક ફોડે કે મોટો ધડાકો થાય તો તે છળી ઉઠે છે, ઘરના અંધારીઆ ખંડમાં જતાં ભય રાખે છે, અંધારી રાતે કોઈને ત્યાં એકલાં જવાની હિમ્મત રખાતી નથી, પાણીમાં દેડકું કૂદે તો ઓ બાપરે કહી છળી ઉઠે છે, ને વખતે ભયના માર્યા શરીરમાં ભૂત પેશી ગયું માને છે. ઓરડામાં વીંછી નીકળે તો તેને પકડવાની કે વાડકીવતે દબાવી દેવાની છાતી ચાલતી નથી. ઘરમાં કંઈ સળગી ઉઠે કે કોઈ છોકરાનાં કપડાં દાઝી ઉઠે તો બાઇડીઓ બૂમો પાડી મદદ માગવા જાય છે, પણ વખતસર સમયસૂચકતા ન વાપરવાથી પરિણામ કેવું ભયંકર આવે છે તે સૌના જાણવામાં છે. આવું બીકણપણું જન્મથી સ્વભાવજન્ય છે કે માત્ર ટેવથી પેદા થયેલું કે માની લીધેલું છે, તેનો વિચાર કરો.

સ્ત્રીઓની સમયસૂચકતા.

સ્ત્રીઓ હિમ્મત ધરી શકતી નથી એમ કહી શકાય નહિ. ક્ષત્રાણીઓની વાત જવા દઈએ, તોપણ બીજી વર્ણોની અંદર પણ સ્ત્રીઓએ સમયસૂચકતા, શૂરવીરપણું ને હિમ્મત બતાવ્યાના દાખલા ઘણા મળી આવે છે. પોતાનું બાળક ખોળામાંથી ઉછળતાં તેનું માથું નજીકની ધીકતી સઘડીમાં પડત; પણ તેની માતાએ સમયસૂચકતા વાપરી તેને ઝડપથી ઝાલી લીધાનું તેમ પોતાના બાળકને દાદરના કઠેરાથી ડોકીઉં કરતાં પડી જતું, નીચેથી ઉપર આવતાં તેની માતાએ બે હાથ પહોળા કરી ઝીલી લીધાનું આ લેખકે નજરે જોયું છે. એક સ્ત્રી બારસને દહાડે પાછલી રાતે રાંધતી હતી તે વખતે રસોડાની ભીંતને ચોર કોચવા લાગ્યો, બૈરીએ ઠંડે પેટે તેને કોચવા દીધો; અને જેવો તે બાકામાંથી પગ ઘાલવા ગયો કે તેને પગે બળતી કમઠાડ ચાંપી દીધી, અને બીજીએ તેવે પ્રસંગે દોરડાને ઘોડાગાંઠ વાળી તેના પગ બાંધી દોરડું થાંભલા સરસું બાંધી દીધું. ચોરે ઘણાંએ ફાંફાં માર્યાં પણ તે છૂટી ન શક્યો, અને આખરે તેને ગામરક્ષકોએ પકડી લીધો. આ દૃષ્ટાંતો હિમ્મત કે શૂરાતન કરતાં સમયસૂચકતાનાં વિશેષ ગણાય. હવે બીનલડાયક જાતની સ્ત્રીઓએ બતાવેલી હિમ્મત ને શૂરાતનના દાખલા લઈએ. એક બ્રાહ્મણની સ્ત્રી પોતાને ગામથી નજીકને ગામ કંઈ કામે જતી હતી. વચમાં વહેળો ઉતરવાનો આવ્યો. ત્યાં તેને ચોર મળ્યો. ચોરે

તેને પકડી અને તેના પગનાં કલ્લાં કાઢવા યત્ન કર્યો. તે નક્કર હોવાથી નીકળી ન શક્યાં, ત્યારે ચોરે તલવાર ખેંચી તેવડે પગનાં કાંડાં કાપવાનો ઈરાદો કર્યો. સ્ત્રીએ કહ્યું ભાઈ, તું પગ શા માટે કાપે છે ? હું મારા ચોટલાનું નાડું આપું તે ભેરવી ખેંચ એટલે કલ્લાં નીકળશે. નાડું લઈ ચોર નીચે બેઠો અને જેવું ઉગડો પડી નાડાવડે કલ્લાં ખેંચવા જાય છે, તેવુંજ તે બાઈએ જમીન ઉપર પડેલી ઉઘાડી તલવાર હાથમાં લઈ ચોરનું માથું ઉડાવી દીધું ! એવેજ પ્રસંગે એક બીજી સ્ત્રીએ ચોર નીચો નમ્યો કે તેને પકડી બગલમાં ઘાલ્યો. ચોરે છૂટી જવા ઘણાં ફાંફાં માર્યાં અને કંઈ ન ચાલ્યું ત્યારે તે સ્ત્રીને બચકારવા લાગ્યો; પણ તેણી તેને એજ સ્થિતિમાં બીજા ગામ સુધી ઘસડી ગઈ! આથી પણ જબરૂં દૃષ્ટાંત એક વિધવા વાણીઅણનું છે. તે પોતાના પિતા સાથે ગાડામાં બેસી પરગામ જતી હતી. રસ્તામાં સામા ત્રણ ચોર મળ્યા. એકે ગાડીવાનને ડાંગ મારી નીચે પાડ્યો; બીજાએ વાણીઆને લાકડીઓ મારી બેશુદ્ધ કર્યો, અને ત્રીજાએ ગાડું રોકયું. આવી સ્થિતિ જોઈ પેલી બાઈએ ગાડાનું એક આડું ખેંચી કાઢયું, અને કાછડો વાળી નીચે કૂદી પડી. તેણે નજીકના એક ચોરના માથામાં એવા જોરથી આડું માર્યું કે તે ભોંયભેગો થઈ ગયો. ગાડું રોકનારની પણ એજ વલે કરી એટલે ત્રીજો ચોર નાસવા લાગ્યો તેની પૂઠે તે બાઈ પડી, પણ ચોર વાડ કૂદીને નાસી ગયો. બાઇએ ગાડીવાનને શુદ્ધિમાં આણી તેની મદદથી બન્ને ઘાયલ થએલા ચોરને તથા પોતાના પિતાને ગાડામાં નાખ્યા, પોતે હાથમાં આડું રાખી ગાડામાં ચઢી બેઠી અને ગાડીવાનને ગાડું ચલાવવા હુકમ કર્યો. તે સૌને લઈ નજીકને ગામ ગઈ અને ત્યાંના ચોરામાં ઘાયલ થયેલા તહોમતદારો, મૂખી પટેલને હવાલે કરી દીધા ! હવે કહો કે આ કરતાં વધારે હિમ્મત અને શૂરાતન પુરૂષવર્ગ પણ કેટલું બતાવી શકે ?

હિમ્મતવાન સ્ત્રીઓ.

પાશ્ચાત્ય દેશોની સ્ત્રીઓની હિમ્મતવિષે તમે અજાણ્યાં નહિ હશો. તેઓ ભયની દરકાર કરતી નથી. ઘોડે બેશી શરતોમાં ઉતરે છે, કે શિકારે જાય છે. મુંબઈના એક વડા ન્યાયાધીશની પત્ની આફ્રિકામાં સિંહનો શિકાર કરવા જતી એ વાતથી તમે વાકેફગાર હશો. એ દેશોની સ્ત્રીઓ એકલી મુસાફરી કરી શકે છે, તેઓ રાની મુલકોમાં ભટકવા જાય છે ને પોતાના બચાવ માટે પાસે હથિયાર પણ રાખે છે. આમાંનું કંઈ આપણી સ્ત્રીઓ કરી શકતી નથી. તેમને આવી બાબતોમાં પુરૂષો ઉપર આધાર રાખવો પડે છે. એમ છતાં તમારાં પ્રમુખ સૌ. શ્રીમતિ જમનાબાઈ સક્કઈ અને તેમની કેટલીક સહિયરોએ ગયા વર્ષમાં દુષ્કાળ નિમિત્તે જે પ્રવાસ કરવામાં હિમ્મત બતાવી છે, તે સૌને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. ખરા તાપમાં જંગલની અંદર ગાડામાં બેશીને એકલાં મુસાફરી કરવી એ કંઈ ઓછી સહનશીલતા

ને હિમ્મતનું કામ નથી! "હિમ્મતે મરદા તો મદદે ખુદા" એ કહેવત બન્ને જાતિને સરખી રીતે લાગુ પડે છે.

વ્હેમી સ્ત્રીઓ.

કોઈ કહેશે કે બૈરાંને કયાં લડવા જવું છે કે તેમને હિમ્મત ને શૂરાતનની જરૂર પડે? તેમને તો સદાય મકાનમાં રહી ઘરધંધો કરવાનો છે. સ્ત્રીઓને કયાં નોકરી કરવી છે, કે તેઓ કેળવણી લે તેના જેવો આ પ્રશ્ન છે. હિમ્મત અને શૂરાતન બતાવવાના પ્રસંગ સ્ત્રીઓનેમાથે પણ આવી પડે છે અને તેટલા માટે એ ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની અથવા તેમને ખીલવવાની જરૂર છે. કસરતથી શરીર તંદુરસ્ત રહે છે ને જોરાવર થાય છે. પગ ઉપર પગ ચઢાવી બેશી રહેવાથી કે અંગ ન કસાય એવું કામકાજ માત્ર કરવાથી શરીર કસાતું નથી, અને તેથી તે પીળું દેડકા જેવું અથવા નિર્માલ્ય થઈ જાય છે. એક કોળણ એકલી બેધડક અને ઉતાવળી પરગામ ચાલી જાય છે, તેવું ઉંચવર્ણની સ્ત્રીથી કેમ થઈ શકતું નથી? બે ત્રણ કોળણો ગાવા માંડે તો આખું ગામ ગજવી મૂકે છે, ત્યારે પાંચ પચીશ ઉંચવર્ણની ગાનારીઓનો સ્વર મહોલ્લા બહાર પણ ભાગ્યેજ સંભળાય છે. ઉંચવર્ણની સ્ત્રીઓ માંદલી રહે છે, અને તેમને વારેવારે ઓસડ વેસડની જરૂર પડે છે, ત્યારે નીચવર્ણની સ્ત્રીઓ જુલાબ કેવો હોય તે પણ ઘણીખરી જાણતી નથી. જેમ શરીર નબળું તેમ રોગનું જોર વધારે ને હિમ્મત ઓછી થતી જાય. ભૂતાવળ (હિસ્ટિરિઆનો રોગ) સ્ત્રીઓમાં વધારે શાથી જોવામાં આવે છે? જેમ શરીર નબળું તેમ મન પોચું પડે, અને તેનાપર ગમે તેવી અસર થઈ જાય. પોચા મનપર વહેમની ને અજ્ઞાનતાની અસર ઘણી થાય છે. વહેમે અને અજ્ઞાનતાએ ઘણે ભાગે સ્ત્રીવર્ગમાં ઘર કરેલું છે. "મનસા ભૂત ને શંકા ડાકણ" કહેવામાં આવે છે. તેમ જે 'બીએ તેને આવી લાગે' એવી કહાણી ચાલે છે, છતાં ભૂતપ્રેતની અસર સ્ત્રીઓ ઉપર વિશેષ થાય છે, કેમકે માણસ મુઆ પછી ભૂત થાય છે ને તે નજીકનાં સગાંને તેમ બીજાંને વળગે છે, એવો વહેમ સ્ત્રીઓમાં હોય છે, અને વહેમની મારી બીકને લઈને તેઓ છળી ઉઠે છે. આવી આપત્તિઓમાંથી દૂર થવા માટે, સંસારસુખ ભોગવી શકાય તે માટે, અને ભયને વખતે બચાવ કરી શકાય તે અર્થે સર્વે કોઈએ પ્રથમ શરીર સુદૃઢ રહે એમ કરવું જોઈએ.

"દીકરીની માટીને શા ઝટકા પડનાર છે!"

પણ આપણા ઘર સંસારમાં આપણે શું જોઈએ છીએ? પ્રથમ તો કોઈ સ્ત્રીને દીકરી અવતરે કે તેના ઘરનાં માણસ મોં મચકોડે છે અને દિલગીર થાય છે, એટલુંજ નહિ પણ જાણે તેમાં તે સ્ત્રીનીજ કસુર હોય તેમ તેનાપર અણગમો બતાવી તેની સુવાવડમાં માવજત પણ જોઇએ તેવી થતી નથી. સૌ કોઈ પુત્ર પ્રાપ્તિની હરવખત આશા રાખે છે, પણ તે જાણતાં

નથી કે એકલા પુત્રોજ જન્મે તો સંસાર નભી ન શકે. જેટલી જરૂર પુત્રની છે તેટલી જરૂર પુત્રીની છે, તે વાત લક્ષમાં ન રાખતાં પુત્રીની સંભાળ બેદરકારપણે લેવાય છે. દીકરીની માટીને શા ઝટકા પડનાર છે, એમ ધારી તેને પાળવા પોષવામાં લક્ષ થોડાંજ માબાપ આપે છે. ખાવાપીવાની બાબતમાં ને લુગડાંલત્તાં પહેરાવવામાં તેના શરીરનું પોષણ અને રક્ષણ થાય એ ઉપર ધ્યાન અપાતું નથી. કાચું, કોરૂં, ટાઢું શીળું, કોહ્યું દવાયું હોય તે સ્ત્રીવર્ગને ભોગ પડે છે. મંદવાડ વખતે ચાંપતા ઉપાય વખતસર લેવાતા નથી. વ્રત અપવાસવડે કાયા કષ્ટી હદ ઉપરાંત કરવામાં આવે છે. લુગડાં ઘરેણાંમાં ઉપયોગ કરતાં શોભા ઉપર લક્ષ વધારે અપાય છે. ભલે જાડા લઠ્ઠ દાગીનાવડે હાથપગનાં કાંડાં કુંતાઈ જાય અને નાક કાનના વહે વધીને તૂટી જવાનો પ્રસંગ આવે અથવા દાગીનાની લાલચે ચોર લુચ્ચાઓ છોકરાંનો જીવ લે, તોપણ તે પહેરાવવા ખરા. છોકરાં ભલે લુગડાંવિના નાગાં ફરે પણ તેમના અંગપર દાગીના તો જોઈએજ. છોકરીઓને વિવાહમાં ગમે તેવેટાણે ગમેતેવા વરસાથે પરણાવી કાચી વયે સાસરે મોકલવામાં આવે. સાસુ વઢકારી હોય, નણદી છિદ્રો ખોળનારી હોય અને બીજાં ચાડીચુગલી કરનારાં હોય તો નાનીશીક વહુપર પસ્તાળ પડવા માંડે. તેને માથે અનેક કામનો બોજો પડે, અને આરામ વિશ્રામ લેવા જાય તો તેની ફજેતી કરવામાં આવે. માઠાં ભાગ્યે ઘણીવાર કજોડાં હોય છે તો છોકરીની માઠી દશા થાય છે. કેટલીકવાર કુલવાન વર ખોળવાની લાહેમાં ઘરની કંગાળ સ્થિતિ જોવામાં આવતી નથી તેથી છોકરીને સાસરીઆમાં અન્નપાણીના વેલા પડે છે. કદી તે સુખી ઘરમાં પડી હોય અને ત્યાં ચાકર નોકર કામ કરનાર હોય તો તે વિના કામકાજે શરીર બગાડે છે. બાળલગ્નની રૂઢીથી છોકરીઓને સારૂં શીખવાનો પ્રસંગ આવતો નથી. આ બધી પીડાઓ ને અડચણો જાણવામાં છતાં માતાઓ પોતાની દીકરીઓના સુખનો વિચાર ન કરે તો તે પોતાના ફરજંદ ઉપર એક જાતનું ઘાતકીપણું વાપરે છે, અને તે સંતાનપ્રત્યેની પોતાની ફરજ અદા કરતાં નથી તેથી પાપમાં પડે છે એમ સમજવું. દીકરીઓનો સંસાર ઘણી માતાઓ બગાડે છે. બાળપણમાં પરણાવી દેવાની અને પોતાના હાથ કંકુના કરવાની તે હઠ લે છે, આજુબાજુનો વિચાર કર્યા વગર તે અમુક ઠેકાણેજ પરણાવવાની જીદ કરે છે, દીકરીને શિક્ષણ આપવાના કામમાં પણ તે આડી આવે છે અને કેટલીકવાર તો તે દીકરીને સાસરે જતાં ઉંધી શીખામણ આપે છે.

ઘરની રાણી સ્ત્રીઓ.

ઘર એ સ્ત્રીનું કહેવાય છે અને તેથીજ તેને ઘર–ધણીઆણી કહે છે. ઘરનું રાજ તેને સોંપાએલું હોય છે, પરંતુ આપણે ઘણીવાર જોઈએ છીએ કે સ્ત્રીઓ રાજસત્તા ખોઈ બેસે છે, કેમકે તે ચલાવવાની તેનામાં શક્તિ કે આવડત

હોતી નથી; એ રાજ ચલાવવા માટે જે જ્ઞાનની જરૂર તે તે મેળવતી નથી; એને માટે જે અનુભવ જોઈએ તે તે સંપાદન કરતી નથી; એને સારૂ જે સામદામ ઉપાય લેવા જોઈએ તે લેતાં તેને આવડતા નથી. કાં તો તે અતિ મિજાસી હોય છે કે કાં તો તે અતિ ભલી નીવડે છે, એટલે ઘરનાં માણસો કાં તો કંટાળે છે કે કાંતો તેને ગણકારતાં નથી. ઘરખટલો ચલાવવામાં કાંતો તે અતિ ઉદારતા દેખાડે છે, કે કાંતો તે અતિ કંજુસાઈ બતાવે છે. તેનું પરિણામ એ આવે છે કે કાંતો તેનું રાજપદ તેનો ધણી છીનવી લે છે, કે કાંતો તેથી ઘરની ખરાબી થાય છે. ઉડાઉપણાથી ઘર ખાલી થઈ જાય છે, ને કંજુસાઈથી ઘરમાં રહેનાર હેરાન થાય છે. મધ્યમ માર્ગ કરકસરનો પકડ્યા વગર ઘર સારી રીતે ચાલે નહિ. ઘરનાં વૃદ્ધ વડિલોસાથે ને નાનાં બાળકોસાથે કેવી રીતે વર્તવું તે ઘણી સ્ત્રીઓ જાણી શકતી નથી. બધાંના મિજાજ એકસરખા હોતા નથી, તેથી ઘર નિભાવવામાં ઘણી યુક્તિ કરવી પડે છે. કેટલીકવાર "બારણાં ઉઘાડાં ને ખાળે ડાટા"ની માફક—ખાવાપીવામાં ને ખરા સુખનાં સાધનોમાં કંજુસાઈ કરવામાં આવે છે, અને દરદાગીના પાછળ અને નાતવરા પાછળ ધોતાળપણું બતાવવામાં આવે છે. લોકનાં વખાણ સાંભળવા માટે ફુલણજી થવું એ ચહાવા લાયક નથી. પેટે પાટા બાંધીને વૈતરૂં કરવું અને શુભાશુભ પ્રસંગે ઘીની છોળો ઉડાવવી એ શું ડહાપણ ભરેલું છે?

તંદુરસ્તી માટે કસરતની જરૂર.

છોકરીઓને વળી કસરત કેવી એવું ઘણાં બૈરાં કહે છે, અને નિશાળમાં કસરત ચાલતી હોય તો તે વિષે હાસ્ય કરે છે. જેમને ઘરના કામકાજથી અંગકસરત જોઇએ તેટલી થતી હોય તે છોકરીઓને બીજી કસરતની જરૂર નથી, પરંતુ જેમને ઘરનું કામકાજ કરવું ન પડતું હોય તેમને કસરતની ખાસ જરૂર છે, કેમકે લોઢાની માફક શરીર પણ ઘસાયા વગર કટાય છે ને ખવાઈ જાય છે. પ્રાણીમાત્રને ઈશ્વરે કામકાજ કરવા સરજ્યાં છે. પશુપક્ષીઓ આખો દહાડો ફર્યાં કરે છે. "ફરે તે ચરે" એ કહેવત પણ એથીજ ઉત્પન્ન થઈ છે. જેણે કામ કર્યું તેણે કામણ કર્યું એ કથન ખોટું નથી. કામ કરવામાં નાનમ નથી. કામ ન હોય એટલા માટે આખો દહાડો પડી રહેવું કે બેશી રહેવું એ બરાબર નથી, એથી અનેક જાતના રોગ અંગમાં દાખલ થાય છે. શ્રીમંત લોકને ત્યાં સંતાનની ખોટ હોય છે તેનું કારણ મુખ્ય કરીને શરીરની નિર્બળતા છે. બેશી રહેવાથી ખાધેલું પચતું નથી અને તેથી શરીર નબળું પડે છે. દેવ દેવસ્થાન ગામની બહાર દૂર રાખેલાં હોય છે તેનું એક કારણ લોકોને દર્શન કરવા જતાં કસરત અને ખુલ્લી હવાનો લાભ મળે, પણ શ્રીમંતનાં બૈરાં તો જાણે પૃથ્વી ઉપર પગ પણ ન મંડાય તો સારૂં એમ સમજી દર્શન કરવા પણ ગાડીઓમાં બેશીને જાય છે. ગામ કરતાં બહારની હવા વધારે સ્વચ્છ હોય છે. ઘરના

બંધિયાર ઓરડામાં રાતદિવસ કાઢવાથી ખુલ્લી ને સ્વચ્છ હવાનો લાભ મળતો નથી. જ્યારે દરિયાકાંઠે સેંકડો પારસણોને મડમોને ફરતી જોઈએ છીએ ત્યારે ત્યાં હિંદુ–ખાસ કરીને ગુજરાતી સ્ત્રીઓ જવલેજ નજરે પડે છે. હવા અજવાળાનો વિચાર કર્યા વગર જો ઝાડનાં કુંડાં અંધારામાં મૂકવામાં આવે તો ઝાડ કરમાઈ જાય છે. એક ભેંસને છ માસ સુધી અંધારા કોઢીઆમાં પૂરી રાખવાથી તેનો રંગ બદલાઈ ગયો હતો. આ ઉપરથી ખુલ્લી ને સ્વચ્છ હવા અને પ્રકાશનો લાભ કેટલો છે તે સમજાશે.

દેશની સ્થિતિનો આધાર સ્ત્રીકેલવણી.

અંગબળની સાથે બુદ્ધિબળ વધારવાની જરૂર છે. જેમ શરીર બળવાન હોય તેમ મગજ પણ બળવાન થાય છે, પરંતુ એ બંનેને કસવાની ને ઉપયોગમાં લેવાની જરૂર છે. બુદ્ધિબળ વધારવામાટે છોકરીઓને શિક્ષણ આપવુંજ જોઇએ, સૌથી સારૂં શિક્ષણ માતા આપી શકે છે, કેમકે તેના સંગમાં છોકરાં રાત દહાડો રહે છે; પણ એ કામમાટે આપણા દેશની થોડીજ માતાઓ લાયકાત ધરાવે છે. પોતેજ ભણેલી ન હોય તો પોતાનાં છોકરાંને તે કેમ ભણાવી શકે? પોતેજ બીકણ બિલાડી હોય તો પોતાનાં છોકરાંને તે હિમ્મતવાન શીરીતે કરી શકે? પોતેજ નીતિ રીતિ, વિવેક વિચાર જાળવતી ન હોય, તો તે પોતાનાં છોકરાંને લક્ષણવંતાં કેમ કરી શકે? જેટલું જ્ઞાન આપણાં છોકરાં નિશાળમાંથી આઠ દસ વરસની વયે મેળવે છે તે કરતાં પણ વધારે જ્ઞાન વિલાયતમાં છોકરાં પાંચ છ વર્ષની વયે ગૃહ–શિક્ષણથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે. છોકરીઓ નિશાળમાં લાંબી મુદત રહી શકતી નથી. કેમકે તેમને પરણાવી હોય તો નાની વયે સાસરે વળાવી દે છે, અને સાસરે ગયા પછી નિશાળમાં મોકલાય નહિ એમ લોકો સમજે છે, એનું પરિણામ એ થાય છે કે છોકરીઓ થોડું ને નજીવું જ્ઞાનમાત્ર નિશાળમાંથી મેળવી શકે છે, અને તે થોડી મુદતે વિસરી જાય છે, કેમકે પાછળથી પુસ્તકો વાંચવાનો કે અભ્યાસ આગળ વધારવાનો તેને પ્રસંગ મળતો નથી. આવું ટુંક લંડોળીઉં શિક્ષણ શા કામમાં આવે? ઘરનો હિસાબ કિતાબ રાખતાં પણ તેને આવડતો નથી, તેથી ઘરની વ્યવસ્થા ચલાવવામાં તે કાચી પડે છે, ઉંચી જાતના શિક્ષણ વગર સ્ત્રીજાતિ સુધરવાની નથી. અને જયાંસુધી સ્ત્રીઓ અજ્ઞાન રહેશે ત્યાં સુધી દેશની સ્થિતિ પણ સુધરવાની નથી. આપણે અહીં જ્ઞાનનાં કજોડાં ઘેરઘેર જોવામાં આવે છે. છોકરો બીએ. એમ એ થયો હોય ત્યારે તેને જે ઝાંખરૂં કોટે વળગ્યું હોય તે કાળા અક્ષરને કૂટી મારે એવું કે બે ચાર ચોપડીઓનું જ્ઞાન ધરાવતું હોય છે. બંને ભેગાં મળે ત્યારે વાતચિતમાં શો આનંદ મળે? બૈરી નાતની જાતની લગ્નની મરણની વાતો કાઢે કે પડોશણો ને સગાં વાહાલાંની નિંદા કરે તે ધણીને પસંદ ન પડે. ધણી કંઈ જ્ઞાનની વાત કરે તેનાપર સ્ત્રીને અભાવો થાય. સ્ત્રીઓ ગાવા બજાવાની કળા શીખવાનું કરે તો લોકોમાં તેની

ભારે વાતો થાય, પણ ઘરની અંદર નિરપરાધી આનંદ મેળવવામાં ગાનતાન કેટલી મદદ આપે છે તે ઘણાંના સમજવામાં નથી. બીજી વિદ્યાઓ જે સ્ત્રીપુરૂષને અનેક રીતે ઉપયોગી થઇ પડે તે સ્ત્રીઓને શીખવવામાં આવતી નથી. છોકરીઓ થોડું ઘણું શીવણ ભરત શીખે છે તો ઉંચી જાતનું વેતરતાં ને કપડાં બનાવતાં આવડતુ નથી, અગર ભરતકામ માલવગરનું કરે છે.

રસોઈનું શાસ્ત્ર શિખવું જોઇએ.

સુધરેલા દેશોમાં જો ઘરની સ્થિતિ ઉત્તમ જાતની ન હોય તો સ્ત્રીઓ ને છોકરીઓ કોઈ પણ જાતની કમાઈ કરી પુરૂષોને મદદ આપે છે, તથા ઘરનાં ખરચાળ કામ જાતે કરી તે રીતે પણ મદદગાર થાય છે. સંચાની મદદથી ઘરનાં કપડાં ધોબીના જેવાં ધોવાનું અને તેને અસ્તરી દેવાનું કામ ઓરતો કરે છે. કપડાંલત્તાં શીવવાનું કે ભરવાનું કામ જાતે કરવાથી તે પાછળ ખરચ થતું નથી. આપણે અહીં કમાઇનો સઘળો આધાર એકાદ મરદ ઉપર રહે છે, તેથી જો તેની કમાઈ સારી ન હોય તો ઘરનાં સઘળાં માણસોને હેરાનગતિ ભોગવવી પડે છે. બૈરાં બહુ તો ઘરનું હલકું કામ કરે, પણ જે પાછળ વિશેષ ખરચ થતું હોય તે કરી ન શકે. રસોઈની વાત લઇએ તો તેમાં પણ સારી કુશળતા ધરાવનાર કેટલાં થોડાં બૈરાં જોવામાં આવે છે. રસોઇનું શાસ્ત્રતો ભાગ્યેજ કોઈ જાણે છે, પરંતુ તેની કળા પણ પૂરી આવડતી નથી. ઉંચી જાતની વાનીઓ માટે બજારમાં જવું પડે કે રસોઈઆ બોલાવવા પડે. ઘરમાં રસોઇઓ હોય તેના ઉપર દેખરેખ રાખવાનું કામ પણ જો સ્ત્રીઓ ન કરે, તો તે જેવું બાફણું બાફે તેવું સર્વેને ખાવું પડે. તંદુરસ્તી કેમ જાળવવી, છોકરાંને કેમ ઉછેરવાં, અને માંદગીમાં તાત્કાલિક કેવા ઉપાય લેવા તે સ્ત્રીઓ જાણતી નથી. પહેલાં ઘરમાં ડોશીઓ અરધા વૈદ્યનું કામ કરતી, ત્યારે હાલની નારીઓ તેમાંનું કંઇ કવચિતજ જાણતી હોય છે. આ કારણથી સહેજ મંદવાડ માટે દાકતરને બોલાવવા પડે છે ને ખરચમાં ઉતરવું પડે છે. ભણીને નોકરી કરવાનું કામ સ્ત્રીઓનું નથી, એવી લોકોની સમજ છે, તેથી આપણે અહીં ભણેલી દાયણો, દાકતરણો, સ્ત્રીશિક્ષકો વગેરેની કેટલી ખોટ પડે છે? પંદર વીસના પગારવાળાની સ્ત્રીથી પણ કામ ન થાય, માટે કોઈ ચાકરડી રોકવી પડે છે. ચાકર નોકરોના પગાર ભારે થયા છે, સારા નોકરો મળતા પણ નથી, એમ છતાં મોટાઈના ગર્વમાં સાધારણ સ્થિતિની સ્ત્રીઓ પણ કામ ન કરે તો તેમને કેટલું સોસવું પડે?

બહેનો, હવે હું અહીં અટકું છું, કેમકે મારે બે બોલજ બોલવાના હતા, અને તે ખાસ કરીને અંગબળ અને બુદ્ધિબળને ઉદ્દેશી હતા. થોડા સો મીઠાઃ લંબાણથી તમને કંટાળો પણ આવે.

લુણાવાડા તા. ૧૦ અકટોબર ૧૯૧૨. } **હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.**

મંડળના કાનુન.—

ઉદ્દેશ—ગુજરાતી સ્ત્રીવર્ગનો પરસ્પર સમાગમ વધારવાનો-તેમના તનમનને કેળવણી આપવાનો-તેમની સાંસારિક સ્થિતિમાં સુધારો કરવાનો-અને બીજી રીતે તેમની ઉન્નતિનાં સાધનો ખીલવવાનો છે.

૧—મંડળમાં ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, કચ્છ વગેરે દેશની ગુજરાતી ભાષા બોલતી હિંદુ સ્ત્રીઓ જ સભાસદ તરિકે દાખલ થઇ શકશે.

૨—મંડળમાં તેર વર્ષ ઉપરની સ્ત્રીઓ સભાસદ તરીકે દાખલ થઈ શકશે.

૩—મંડળના ફંડમાં રૂપીઆ-૫૦૦) આપવાથી મંડળનાં "પેટ્રન" થઈ શકાશે.

૪—મંડળના ફંડમાં રૂ. ૧૦૦) આપવાથી જીંદગી સુધીના સભાસદ થઇ શકાશે.

૫—મંડળમાં રૂ. ૧) વાર્ષિક લવાજમ ભરવાથી મંડળના સભાસદ થઇ શકાશે.

૬—સભાસદ થનારની અરજી મંડળના ધારા મૂજબ પાસ કરવામાં આવશે. (અરજી સાથે લવાજમ વસૂલ થયેથી મંડળના રજીષ્ટરમાં નામ દાખલ કરવામાં આવશે.)

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળમાંથી નીચે જણાવેલાં પુસ્તકો મળી શકશે.

રાજમાર્ગનો મુસાફર.—લેખક. પ્રો. ર. દ્વિવેદીઆ. બી. એ.
જીવનકલા.— " "
સ્ત્રીવિદ્યા.—સંગ્રહકર્તા.—સૌ. જમનાબાઇ. ન. સક્કઇ.
અમૃતવાણી.— " "
શુદ્ધજીવન.— " "
બાનુઓની મુસાફરી—લખનાર. સૌ. જમનાબાઇ. ન. સક્કઇ.
સન્નારીઓને બે બોલ—લેખક. મૂળજી દુલભજી. વેદ.
સન્નારીઓને બે બોલ—લેખક. ઉત્તમલાલ કેશવલાલ ત્રિવેદી.
સન્નારીઓને બે બોલ—લેખક. દિ. બા. અંબાલાલ સાકરલાલ દેસાઇ.
સન્નારીઓને બે બોલ—લેખક. હરગોવિંદદાસ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.

(ઉપરનાં પુસ્તકો રૂપીઆ ૨–૮–૦ મોકલી આપવાથી મળી શકશે.)

સૌ. જમનાબાઇ નગીનદાસ સક્કઇ.
મંડળનાં પ્રમુખ.
નં. ૬૧ બાણગંગા વાલકેશ્વર મુંબઈ.